

הסוגיא השמינית – 'פלפלי' (לו ע"ב)

1. פלפלי – רב ששת אמר: שהכל; רבא אמר: לא כלום. א. מחלוקת רב ששת ורבא בעניין הברכה על פלפלים
2. ואזדא רבא לטעמיה, ב. השואה בין עמדת רבא כאן לעמדתו בעניין אכילת תבלינים ביום כיפור
3. דאמר רבא: כס פלפלי ביומי דכפורי – פטור, כס זנגבילא ביומא דכפורי – פטור. ג. קושיא על דברי רב ששת ורבא שבחלק א, ותירוץ
4. מיתבי: היה רבי מאיר אומר, ממשמע שנאמר: וערלתם ערלתו את פרו, אינו יודע שעץ מאכל הוא? אלא מה תלמוד לומר עץ מאכל – להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה, ואיזהו – זה הפלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה, וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה!
5. לא קשיא: הא ברטיבתא, הא ביבשתא.
6. אמרי ליה רבנן למרימר: כס זנגבילא ביומא דכפורי – פטור? והא אמר רבא: האי המלתא דאתיא מבי הנדואי – שריא, ומברכין עליה בורא פרי האדמה! ד. קושיא על מימרת רבא בעניין אכילת תבלינים ביום כיפור, ותירוץ
7. לא קשיא: הא ברטיבתא, הא ביבשתא.

מסורת התלמוד

[7-3] אמר רבא כס פלפלו... לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא. בבלי יומא פא ע"ב. [4] היה רבי מאיר אומר... לא תחסר כל בה. בבלי יומא פא ע"ב; סוכה לה ע"א. וערלתם ערלתו את פרויו. ויקרא יט כג. עץ מאכל. שם. ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה. דברים ח ט.

רש"י

כס פלפלי כל דבר שאדם אוכל שלא כדרכו מקרי כסיסה. פטור מכרת. המלתא ליטואר"יו בלעז. שריא אין בה לא משום בשול נכרים ולא משום געול נכרים. הנדואי כושיים.

צמח הפלפל עם גרעינים שטרם הבשילו

גרעיני פלפל טריים (מימין) ויבשים (משמאל)

מהלך הסוגיא ותולדותיה

סוגיא זו פותחת במחלוקת רב ששת ורבא בעניין הברכה על גרגרים של פלפל: לפי רב ששת מברכים עליהם "שהכל", ולפי רבא אין מברכים עליהם כלל, משום שאינם אלא תבלין, ואינם ראויים לאכילה [1]. בעל הגמרא משווה בין עמדה זו של רבא לעמדתו בעניין כסיסת פלפל זנגביל ביום כיפור: בשני המקרים רבא פוטר [2], משום שלפי משנה יומא ח ג "אכל אכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה שמקין שאינן ראויין לשתיה ושתה ציר או מוריס, פטור", ותבלינים אלה אינם ראויים לאכילה. ואכן, מימרת רבא מופיעה גם בבבלי יומא פא ע"ב על פיסקא ממשנה זו, ושם מצאנו בדפוסי התלמוד את המשך הסוגיא שלנו כולה, בלשון זה:

אכל אוכלין שאין ראויין לאכילה. אמר רבא: כס פלפלי ביומא דכפורי – פטור, כס זנגבילא ביומא דכפורי – פטור. מיתיבי: היה רבי מאיר אומר: ממשמע שנאמר (ויקרא יט) וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא? אלא מה תלמוד לומר עץ מאכל – עץ שטעם עזו ופריו שוה, הוי אומר – זה פלפלין. ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. ואין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר (דברים ח) לא תחסר כל בה. לא קשיא: הא – ברטיבתא, והא – ביבשתא. אמר ליה רבינא למרימר, והאמר רב נחמן: האי הימלתא דאתי מבי הנדואי שריא, ומברכין עליה בורא פרי האדמה! – לא קשיא; הא – ברטיבתא, והא ביבשתא.

שורש הזנגביל

צמח הזנגביל

בהמשך הסוגיא שלנו וביומא מצאנו שתי קושיות, ולשתיהן אותה תשובה: "לא קשיא: הא ברטיבתא הא ביבשתא". תחילה מקשים מברייתא שבא דורש רבי מאיר את המילים "עץ מאכל" שבויקרא יט כד לרבות פלפלים לערלה, שכן מדובר באילן שטעם עזו ופריו שווים [4]. אין זה ברור אם הקושיא מוסבת על דברי רבא בפיסקא [1] לעניין ברכה, או על דבריו בפיסקא [3] לעניין יום כיפור; בכל מקרה משיבים על הקושיא בהבחנה שבין פלפל רטוב, שאותו החשיב רבי מאיר פרי, לבין פלפל יבש, שאליו התייחס רבא כדבר שאינו ראוי לאכילה [4]. אחר כך מובאת קושיא שהקשו למרימר על דברי רבא בעניין כסיסת זנגביל ביום כיפור ממימרא אמוראית אחרת שלפיה אין במרקחת זנגביל, המכונה "הימלתא" ואותה ייבאו מהודו, משום בישולי עכו"ם [6], משום שהזנגביל נאכל כמות שהוא חי. על כך שוב משיבים בהבחנה בין זנגביל רטוב, הנאכל כמות שהוא חי והמשמש בתבשיל ההימלתא, לזנגביל יבש, שאינו ראוי לאכילה כלל, ולכן אין חייבים על כסיסתו ביום כיפור [7].

1 מדובר בתבלין המכונה בימינו פלפל שחור או לבן, piper בלטינית. ראו I. Loew, *Die Flora der Juden*, Band III, pp. 49-61 (לעיל, סוגיא ד הערה 11); י' פליקס, הצומח והחי במשנה (לעיל, סוגיא ו הערה 11), עמ' 125. הפלפל השחור הוא הגרגר הנקטף כשהוא בוסר ומיובש בשמש, ואלו הפלפל הלבן הוא הגרגר הבשל המקולף; הבחנה זו תואמת את ההבחנה בין רטיבתא ויבשתא בסוגיא שלנו. אין קשר בין הפלפל הזה לבין הירק המכונה אף הוא "פלפל" בימינו, capsicum בלטינית, שפירותיו הגדולים ירוקים או צבעוניים, טעמו חריף או מתוק ומוצאו מארמיקה הלטינית. הוא לא היה מוכר בעולם הישן עד למאה ה-16.

כאמור, לא מפורש בסוגיא שלנו אם הקושיא שבפיסקא [4] מוסבת על פיסקא [1] או על פיסקא [3]. אם מדובר בקושיא על פיסקא [1], הרי שניתן להסב אותה הן על עמדת רב ששת הן על עמדת רבא – רק פרות האילן ושומרי פרות אלו חייבים בערלה, ולכן אם גרגרי הפלפל חייבים בערלה עלינו להניח שהם פרות,² וברכתם "בורא פרי העץ" דווקא, שלא כדברי רב ששת ושלא כדברי רבא. ולפי התשובה [5] נחלקו רבא ורב ששת בגרגרי פלפל יבשים, שהם תבלין בלבד, אך על הגרגר הטרי בטרם התייבש מברכים "בורא פרי העץ".³ אפשרות אחרת היא שמדובר בקושיא על דברי רבא בפיסקא [3]. רבא פטר את הכוסס פלפל ביום כיפור מתוך הנחה שאינו ראוי לאכילה, אך רבי מאיר מגדיר את הפלפל "עץ מאכל", משמע שלא רק הפלפל אלא גם גזע העץ שעליו הוא גדל, שהוא למעשה צמח מטפס, ראויים לאכילה.⁴

ואף על פי שקשה להכריע בעניין זה על סמך תוכן הקושיא, אברהם וייס הוכיח משינויי הנוסח בסוגיא כאן וביומא שמדובר בשתי סוגיות נפרדות ששולבו זו בזו,⁵ ושהסוגיא המקורית כאן בברכות כללה רק את הפיסקאות [1, 4-5]:

1. פלפלי – רב ששת אמר: שהכל; רבא אמר: לא כלום.

4. מיתיבי: היה רבי מאיר אומר, ממשמע שנאמר: וערלתם ערלתו את פרו, איני יודע שעץ מאכל הוא? אלא מה תלמוד לומר עץ מאכל – להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה, ואיזהו – זה הפלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה, וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה!

5. לא קשיא: הא – ברטיבתא, הא ביבשתא.

ואילו הסוגיא המקורית ביומא כללה את הפיסקאות [3, 6-7]:

אכל אוכלין שאין ראויין לאכילה.

3. אמר רבא: כס פלפלי ביומא דכפורי – פטור, כס זנגבילא ביומא דכפורי – פטור.

6. אמר ליה רבינא למרימר, והאמר רב נחמן: האי הימלתא דאתי מבי הנודאי שריא, ומברכין עליה בורא פרי האדמה!

7. לא קשיא; הא – ברטיבתא, והא ביבשתא.

כך עולה מעדי הנוסח ביומא ובברכות. ביומא רוב עדי הנוסח גורסים את הפיסקאות [3-7] בסדר שלפנינו, אך בכ"י מינכן 95 שם חסרות הפיסקאות [4-5], והושלמו בגיליון, ומכאן ראייה שמקומן המקורי אצלנו בברכות, ולא שם.⁶ בברכות מצאנו אמנם את כל הפיסקאות בכל עדי הנוסח, אך

2 א' וייס, הערות לסוגיות הש"ס בבלי וירושלמי (לעיל, סוגיא א הערה 39), עמ' 24, הציע שלפי מקצת הראשונים הפלפל הוא כעין שומר לפרי, "חייב בערלה, מידי דהוי אקליפי ערלה"; ראו לעיל, הדיון בסוגיא ז, "צלף", מדור "מהלך הסוגיא ותולדותיה". אך אין על עץ הפלפל פרי נוסף שניתן לראות בגרגרי הפלפל קליפה או שומר שלו, ומבחינה בוטנית הגרגרים הם הם הפרות.

3 וכך פסקו תלמידי רבנו יונה לברכות לו ע"ב, ד"ה פלפלי (דפי הרי"ף כה ע"ב); הרשב"א בחידושו לברכות לו ע"ב, ד"ה לא קשיא, והביא כן גם בשם הראב"ד; הריטב"א שם, ד"ה והא אמר רבא; רא"ש ברכות פרק ו סימן ו (דפי הרא"ש כד ע"א-ע"ב). אך הרי"ף על אתר (דפי הרי"ף כה ע"ב) והרמב"ם הלכות ברכות ח ז פסקו שמברכים על הפלפל הרטוב "בורא פרי האדמה", וקשה להבין את דבריהם. הרשב"א הסביר בתשובותיו, חלק א סימן ת, שהם סברו שהעץ ניטע על דעת שיאכלו מפרותיו יבשים דווקא. אך עדיין קשה להבין מה עניין "בורא פרי האדמה" לכאן, והיה להם לפסוק שמברכים על הפלפל הרטוב "שהכל נהיה בדברו". ושמה פירשו פוסקים אלו את הביטוי "טעם עצו ופריו שוה" בדברי רבי מאיר במובן זה שה"פרי" אינו פרי של ממש אלא המשך גזע העץ שאף הוא אכיל, וכפי שנאמר בקשר לקורא ותמרות הצלף בסוגיא ו, "קורא", לעיל לו ע"א.

4 וייס (לעיל, הערה 2), עמ' 21, פסל את האפשרות שהקושיא מוסבת על פיסקא [3], משום ש"לאמתת הדבר מברייתא זו לכל היותר שפלפלי הוא אוכל, אבל לא שהוא אוכל שהוא ראוי לאכילה". אך אפשר שמוזה שרבי מאיר דורש "עץ מאכל... טעם עצו ופריו שוין" הסיק בעל הגמרא שלדעתו הפלפלים לא רק אכילים, אלא יש בהם גם "טעם", וראויים הם לאכילה. ואף על פי כן, מעדות הנוסח עולה שפיסקא [3] יסודה כאן, ולא ביומא, ועניינה ברכות; ראו להלן בסמוך.

5 וייס, שם, עמ' 22-23.

6 וכן דן וייס באריכות שם, עמ' 23-25, בפסקי הלכות גדולות והרמב"ם, ומראה שגם דבריהם מניחים שסוגיית יומא לא כללה במקור את הפיסקאות [4-5].

בכ"י פריז – וכן בקטע הגניזה TS NS 329.841-842 שלא היה לפני וייס – סדר הפיסקאות הוא [1, 5-4, 3-2, 7-6], דהיינו כל החומר המקורי בברכות מובא יחד, ואחר כך החומר שהועבר מיומא, עם לשון היקשו של בעל הגמרא שלנו [2]. ובכ"י אוקספורד הסדר הוא [1-3, 7-6, 5-4], וגם מזה מוכח שדווקא פיסקאות [7-6] מוסבות על פיסקא [3], והועברו יחד אתה מיומא.

הדיון בפיסקאות [5-4] היה מוסב, אפוא, במקור על דברי רב ששת ורבא בעניין הברכה: הפלפל הרטוב הוא פרי של עץ מאכל החייב בערלה, ולכן ברכתו "בורא פרי העץ", ורב ששת ורבא לא נחלקו אלא בפלפל יבש. בעל הגמרא שלנו הביא את מימרת רבא בעניין יום כיפור [3] כאן בברכות, והוסיף את לשון המעבר "ואזדא רבא לטעמיה" [2] שלפיו עמדת רבא בעניין הברכה [1] ובעניין יום כיפור [3] הן באותה שיטה. גם הדיון שבפיסקאות [7-6] הועבר מיומא לברכות בעקבות המימרא של רבא [3], אך כל גרסן עשה זאת בדרך שלו:

בכ"פ [= בכתב יד פריז] העתיקו הכל יחד וקבעוהו אחר הסוגיא המקומית. בעל גי' הב"נ [= גירסת הבית נתן, היינו כ"י אוקספורד] העתיק גם הוא הכל יחד, אלא שהכניס הכל לתוך הסוגיא המקומית פנימה, אחרי פלוגת ר"ש ורבא ולפני הקושיא מערלה. בעל גירסתנו הפריד וחילק את החומר.⁷

הפיסקאות [5-4] הועברו אף הם מברכות ליומא, ברוב העדים, אך לא בכ"י מינכן 95, שם נשתמרה ההעברה רק בגליון.

קטע גניזה TS NS 329.842